

Magyar Katonai Szemle, 1944. 1.

Kerkayné Maczky Emese gyűjtése

A M. KIR. CSENDŐRSÉGRŐL

Am. kir. csendőrség a legismertebb és legsajátosabb magyar intézményeink egyike. Jellegzetes és immár hagyományos kakastolla a városi ember előtt is közismert, sajátosan magyar pedig azért, mert a magyar csendőrséget itthon a magyar állam legbeváltabb intézményei között emlegetik, nemzetközi viszonylatban pedig a legkiválóbb közbiztonsági testületek közé sorolják.

Annak ellenére azonban, hogy a magyar csendőrt mindenki jól ismeri, a m. kir. csendőrség mint testület, különösen pedig a szervezete, működése és belső élete a kívülállók előtt meglehetősen ismeretlen. Ennek egyik oka az, hogy a csendőrségnél eddig csak hivatásos tisztikar és legénység teljesített szolgálatot, a testület belső életét tehát csak annak volt módja megismerni, aki azt életpályájául választotta, a másik ok pedig a csendőrségbe nevelt zárkózottság, amelynek folytán önmaga kitergetésétől és a szolgálatára és teljesítményeire vonatkozó szerénytelen hirveréstől intézményesen tartózkodik.

Ha általánosságban szükségtelennek látszik is, hogy a csendőrség szervezetét, működését, belső életét, szolgálatának kérdéseit és részleteit a nagyközönséggel megismertessük, nem mondhatjuk ezt honvédségi vonatkozásban. A honvédségnek — elsősorban a tisztikarnak — többet kell tudnia a csendőrségről, mint amennyit itt-ott alkalmilag, véletlenül megtudhat róla; nemcsak azért, mert a csendőrség a honvédség testvértestülete, hanem azért is, mert a honvédség békében is gyakran veszi igénybe a csendőrség szolgálatait, háborúban pedig az együttműködés terjedelme és jelentősége megsokszorozódik.

Ennek az együttműködésnek az érdekeit óhajtja szolgálni a Magyar Katonai Szemle azáltal, hogy olvasóit néhány közleményben tájékoztatni fogja a magyar csendőrség szervezete és szolgálata felől olyan terjedelemben, amilyenben az itt tárgyalható.

A csendőrség nem magyar eredetű intézmény. Az első csendőrséget Napoleon állította fel 1796-ban. Az ő csendőrsége azonban eleinte csak

tábori rendészeti célokat szolgált. Ausztria, 1814-ben Lombardiával együtt átvette az ott működött francia eredetű — olasz szolgálati nyelvű — csendőrséget, de azt a Monarchia többi részére — Magyarországra is — csak a magyar szabadságharc leverése után: 1852-ben terjesztette ki.

Az osztrák zsandárság nem volt népszerű Magyarországon; a ki-egyezés után: 1867-ben meg is szüntették, Erdély és Horvátország kivételével. Az ország többi területén visszaállították a vármegyék pandur intézményeit. Ekkor kezdődött a hirhedt betyárkorszak, amelyet a külföld máig sem felejtett el nekünk egészen. A pandurintézmény korruptsága és tehetetlensége, a betyárvilág teremtette tarthatatlan közállapotok, főként pedig a nagy különbség, amely a csendőrséggel bíró Erdély és Horvátország, valamint az ország többi részének közállapotai között mutatkozott, végre is arra kényszerítette a magyar kormányt, hogy a csendőrség intézményét az ország egész területére kiterjessze.

A törvényjavaslatnak azt a rendelkezéseit, hogy a felállítandó csendőrség katonai szervezetű legyen, a képviselők és a törvényhatóságok egyrésze ellenezte. Nem vitatták a katonai szervezet előnyeit, de attól tartottak, hogy ha a csendőrséget nemcsak a belügy, hanem a honvédelmi miniszter alá is rendelik, arra az utóbbin át a közös hadügyminiszterium közjogi szempontból aggályos befolyást gyakorolhat. Attól féltek, hogy a katonai szervezetű csendőrség nem lesz egyéb, mint az osztrák zsandárság magyar változatú folytatása.

A kormánynak sikerült az aggodalmaskodókat megnyugtatnia, de még inkább megcáfolta őket az azóta eltelt több, mint hatvan esztendő. A magyar csendőrség nemcsak izig-vérig magyar intézménnyé vált, de hamarosan olyan tekintélyre tett szert, amelyet egyedülállóan lehet nevezni.

A m. kir. csendőrséget az utasítása „katonai szervezetű közbiztonsági őrtestület”-nek nevezi. Katonai szervezetsége abban áll, hogy tagjaira általában ugyanazok a büntetőjogi, személyi és fegyelmi szabályok érvényesek, mint a honvédség tagjaira: rendfokozatai a honvédségével azonosak, végül: a honvédség és a csendőrség tagjai személyes fölé- és alárendeltségi viszonyban állanak.

Szervezetileg a csendőrség nem illeszkedik a honvédségbe azért, mert hivatása: a közbiztonsági szolgálat már nem katonai, hanem inkább polgári természetű feladat, ennek kormányzati irányítása tehát nem a honvédelmi, hanem a belügyminiszter hatásköre. Ennek megfelelően a csendőrség alárendeltsége is kettős: személyi, kiképzési, bírás-

kodási és fegyelmi ügyekben a honvédelmi miniszternek, közbiztonsági és anyagi ügyekben pedig a belügyminiszternek van alárendelve; az utóbbi tekintetben azért, mert fenntartásának költségei a belügyi tárca keretében vannak biztosítva. A csendőrség ügyeit mindkét miniszteriumban egy-egy csendőrségi osztály intézi, a honvédelmiben 20., a belügyminiszteriumban pedig XX. számozással.

A csendőrség élén „A m. kir. csendőrség felügyelője“ áll, altábornagyi rendfokozatban, mint a testület legmagasabb katonai parancsnoka. A m. kir. csendőrség felügyelője — aki a honvédségtől származó tábornok is lehet — csak a honvédelmi miniszternek van alárendelve. Ő irányítja — a honvédelmi minisztertől, illetőleg ennek útján a hadügyminisztertől vett irányelvek szerint — a csendőrség kiképzését, közbiztonsági szolgálatát és ő tesz javaslatot személyi ügyekben is. Legmagasabb fokban gyakorolja a bűnvádi üldözés jogával felruházott illetékes parancsnok jogait.

A csendőrség hivatásos tisztikarának kiképzése a Ludovika Akadémián történik. Az akadémia csendőrségi tagozatára elsősorban azokat veszik fel, akik ezt kérik. A csendőrségi kiképzés már az akadémián megkezdődik. Az akadémia elvégzése után a honvédségnél vagy pedig a csendőrség karhatalmi alakulatainál két évig csapatszolgálatot kell teljesíteni. Ezt követi az egyéves csendőrtiszti szaktanfolyam, amelynek sikeres elvégzése és a csendőrtiszti szakvizsga sikeres letétele után a tiszt a csendőrség végleges állományába kerül.

A létszámhiányhoz, illetőleg az utánpótlás mértékéhez képest, elvileg nemtényleges viszonybeli tiszték és tisztjelöltek felvétele is lehetséges. Az ilyen pályázók, kiknek főiskolai végzettségüknek kell lenniök, csendőrségi szakkiképzése általában úgy történik, mint a Ludovika akadémiáról származóké.

A csendőrség csapattisztjei az I/A. állománycsoportba tartoznak; előléptetésük üteme és feltételei, valamint illetményeik a honvéd gyalogság tisztjeivel azonosak.

A csendőr gazdaszati tisztjei létszám kiegészítése a tartalékállományból való ténylegesítés útján történik. A felvételi feltételek, valamint az előléptetési rendelkezések a honvéd gazdaszati tisztjeivel azonosak. Hadbiztosai és számvevőségi tisztviselői nincsenek a csendőrségnek, hanem az ő feladatukat is csendőr gazdaszati tisztjeik végzik.

Hadbírái, orvosai és állatorvosai szintén nincsenek a csendőrségnek; ezeket a honvédség vezényli, rendszerint többévi időtartamra.

A hivatásos csendőrlegénység kiegészítése önkéntes jelentkezés

alapján történik. Feltétel: teljes testi, erkölcsi és szellemi alkalmasság mellett elvileg két évi katonai szolgálat. Kivételesen rövidebb katonai szolgálattal teljesítők is felvehetők. A próbaszolgalat tartama másfél év; ennek letelte és ezalatt egy héthónapos tanfolyam sikeres elvégzése után a próbacsendő a csendőrség végleges állományába kerül.

A próbacsendő a honvédségnél viselt rendfokozatát, szakaszvezetőig bezárólag, a csendőrségi próbaszolgalat alatt is megtartja; ha a honvédségnél nem volt rendfokozata, próbacsendő örveztővé, majd próbacsendő tizedessé lép elő. Véglegesítése után a „csendő“ rendfokozatot viseli, amely a honvéd valóságos szakaszvezetői rendfokozattal azonos. (A „csendő“ három fehércsillagot és sárga selyempaszományt, köpenyén három buzérvörös rendfokozati sávot visel, a legfelső felett félszélességű sárga selyempaszománnyal.)

Az őrmesteri előléptetés feltétele a járőrvezetői tanfolyam sikeres elvégzése és legalább öt évi csendőrségi szolgálat; törzsőrmesterré az alkalmasnak minősített őrmesterek tíz csendőrségi szolgálati év után lépnek elő. Főtörzsőrmester csak az lehet, aki az őrsparancsnok-iskolát elvégezte, alhadnagy pedig, aki egy évi szakaszparancsnoki próbaszolgalattal jó eredménnyel teljesített, szakaszparancsnoki tanfolyamot hallgatott és alhadnagyi vizsgát tett.

A csendőrlégénység, szolgálai alkalmaztatása szerint különböző állománycsoportokra oszlik, ezek azonban külsőleg nincsenek egymástól megkülönböztetve. Címzetes rendfokozat a csendőrlégénységnél nincsen.

A honvédelmi törvény a csendőrtisztek és legénység hivatásos voltának kizárólagosságát megszüntette azáltal, hogy kimondotta: a honvédséghez besorozott ujoncok, illetőleg a honvédség egyénei tényleges és tartaléki szolgálati kötelezettségük teljesítésére a csendőrséghez is beoszthatók. A nem hivatásos „pótcsendő“ legénység katonai és csendőrségi kiképzése az egyelőre Galántán működő székesfehérvári csendőrzászlóaljban történik. A legénység 5⁰/₀-a karpaszományos. A zászlóaljban szolgáló nemhivatásos tisztek, tisztjelöltek és legénység a tartalékviszonyban is a csendőrség állományában maradnak; belőlük fog megalakulni a csendőrség külön tartaléka. A csendőrséghez elvben csak jogi pályán működő vagy ilyen tanulmányokat folytató karpaszományosok oszthatók be.

A csendőrség szervei tagozódása a következő:

1. *Központi szervek.*
2. *Területi alakulatok.*
3. *Nyomozó alakulatok.*
4. *Közlekedési és híradó a*
5. *Tanalakulatok.*
6. *Karhatalmi alakulatok é*
7. *Gazdászatkezelési szervek.*

1. *Központi szervek:*

a) A m. kir. csendőrség felügyelője. Törzséhez tartozik a helyettese és két beosztott tábornok, a közigazgatási vezető, segédtsiszt, előadótsiztek, hadbírák és a csendőrség vezetőorvosa.

b) *Csendőrtiszti tanfolyamok parancsnoksága* Budapesten. A törzs- és főtiszti tanfolyamok kerete.

c) *Szabályzatszerkesztő és tanulmányi bizottság* Budapesten.

2. *Területi alakulatok:*

a) *Örsök.* A csendőrség elemi egységei. Van: gyalog, lovas, vegyes, közlekedési, híradó, repülőtéri, vasuti és vízi örs. Parancsnok: főtörzsörmester, létszáma: 5—25 fő. Minden örsnek „örskörlet“-e van, amelybe egy vagy több község tartozik.

b) Az egy vagy két közigazgatási járás területén fekvő örsök (4—10) *szakasz*-t alkotnak. Parancsnok: alhadnagy. A szakaszparancsnokok a szárnyparancsnokság törzséhez tartoznak.

c) Két-négy szakasz (12—25 örs) *szárny*-at alkot. Parancsnok: százados vagy rangidős főhadnagy, egy alantos tiszt helyettessel. A szárnyparancsnok a legénység alosztályparancsnoka.

d) Az egy törvényhatóság (vármegye) területén levő örsök és szárnyak *osztály*-t alkotnak. Parancsnok: törzstiszt.

e) Minden hadtestparancsnokság székhelyén, a hadtest területével azonos csendőrkerület van (a kolozsvári hadtest területén két csendőrkerületi parancsnokság van: Kolozsvárt és Marosvásárhelyt). A csendőrkerület parancsnoka ezredes. A csendőrkerület csapattest-, de parancsnoka illetékes parancsnok is, így átmenetet képez a csapattest és a magasabb parancsnokság között.

3. A *nyomozó alakulatok* feladata: államrendészeti szolgálat, feltűnés nélküli nyomozások, nehezebb bűnügyek nyomozásában az örsök támogatása. A m. kir. csendőrség *központi nyomozó parancsnoksága* Budapesten állomásozik; a kerületi parancsnokságok székhelyein

— de másutt is — *nyomozó alosztályok* működnek. A nyomozó alakulatokhoz tartozik a *vasuti szárny* is a vasuti őrsökkel, amelyek a vasut területén és a mozgó vonatokon teljesítenek szolgálatot. A csendőrnyomozó alakulatok szervezete, kiképzése, felszerelése és szolgálati módszere teljesen korszerű.

4. *A közlekedési és hradó alakulatokhoz tartoznak:*

a) *a közlekedési szárny-ak* és a közlekedési őrsök, amelyek az országúti közlekedés ellenőrzésére és rendjének fenntartására hivatottak;

b) *a hradó szárny* a hradó őrsökkel. Ezek tartják fenn és szolgálják ki a csendőrség saját hradórendszerét;

c) *a műszaki alosztály.*

5. *Tanalakulatok:*

a) *Tanzászlóalj:* Szombathely, Nagyvárad, Ungvár. Szombathelyen a szakasz- és őrsparancsnokok, Nagyváradon és Ungváron próbacsendőrök, illetve járőrvezetők kiképzése történik.

b) *Lovasosztály:* Kiskunhalas. Pótlóvaz, idomít, lovasokat képez ki.

c) *8 tanzázad.* Járőrvezetőket és próbacsendőröket képeznek ki.

d) *Nyomozó iskola* Budapesten. A központi nyomozó parancsnokságnak van alárendelve.

6. *Karhatalmi alakulatok:*

a) *Csendőr zászlóalj* Galánta. Csak a kerete hivatásos.

b) *Csendőrszászadok* a közbiztonságilag fontosabb állomáshelyeken. A karhatalmi alakulatokban is ugyanolyan kiképzés folyik, mint a tanalakulatoknál.

7. *Gazdászatkezelési szervek:*

a) *M. kir. csendőrségi felszerelési anyagraktár* Budapesten.

b) *A m. kir. csendőrség központi gazdasági hivatala* Budapesten. Főleg a csendőrség különleges ruhagazdálkodásának, az u. n. tömegrendszernek az ügyeit intézi országos hatáskörrel.

c) *Gazdászatközigazgatási hivatalok* a kerületi parancsnokságok törzseiben. Irányítják a kerület gazdaszatkezelését és elsőfokú számadás vizsgálók.

d) *Osztály-gazdasági hivatalok* az osztályparancsnokságok mellett.

A csendőrség költségvetési létszáma 570 csapattiszt, 130 gazdaszati tiszt és 16.000 legénység.

* * *

A csendőrség *külszolgálati rendszere* a folyamatos járőrködésen, az u. n. portyázáson alapszik. Minden községet és minden olyan lakott,

vagy lakatlan helyet, „tereptárgyat“, amely mint ilyen ki van jelölve, az őrök járőreinek állandóan portyázniok kell, tekintet nélkül arra, hogy történik-e valami vagy sem (megelőző szolgálat). A csendőr részére nyáron napi hét, télen napi hat szolgálati óra van előírva, de ennél mindig többet kell teljesíteni. Ezenkívül elő van írva napi két óra oktatás, gyakorlat stb. A bűnügyi feljelentések szerkesztését, írásbeli feladatok kidolgozását stb. a csendőrnek szolgálatmentes idejében kell végeznie; ezekkel együtt a szolgálati elfoglaltsága átlag napi tíz és több óra is.

A csendőrlegénységnek *ruházattal való ellátása* az u. n. tömegrendszer, *élelmezése* pedig a közgazdálkodások keretében történik.

A *tömegrendszer* a csendőrség fennállása óta van érvényben. Igen jól bevált. Pénzösszegben meg van állapítva, hogy milyen értékű ruházat illetékes a felszerelő próbacsendőrnek és mennyi a csendőr évi „tömegátalány“-a, vagyis az összeg, amelyet évente a ruházat pótlására lehet fordítani. A ruházat a csendőr feltételes tulajdona, amin azt kell érteni, hogy az a szolgálati ideje alatt a tulajdonában van, de leszerelelkor nem értékesítheti szabadon, hanem csakis a kincstárnak szabad, megállapított becsáron, eladnia. Azt, aki a leszerelő csendőr ilyen ruháját megkapja, ugyanolyan összeggel terhelik meg érette, mint amennyiért a kincstár a leszerelőtől vásárolta és amely az eredeti beszerzési árnak a ruha elhasználati fokához arányított töredéke. Az igénybe nem vett ruházat értékét a csendőrnek a kincstár készpénzben kifizeti, a ruházattal való takarékoskodás tehát a csendőrnek egyéni érdeke is.

Az őr legénysége az úgynevezett *közgazdálkodás* keretében önmagát élelmezi. Közgazdálkodás a nőtlen legénységnek külön szabályzat szerint való anyagi kényszertársulása. Mindenkinek alaptőkét kell befizetnie; ezek összege, illetőleg az ezeken beszerzett természetbeni dolgok (állat, termény, élelmiszerkészlet stb.) alkotja a közgazdálkodás vagyonát. Belépés vagy kiválás esetében a vagyon értékét bizottságilag megbecsülik; ez a becserék szabja meg az alaptőke hányadot, amelyet a belépőnek be kell fizetnie, vagy amelyet a kilépő tagnak kifizetnek. A tagok, élelmezési költségeik fedezésére napibetétet fizetnek a közgazdálkodásba. A közgazdálkodást a tagok által megválasztott gazdálkodásvezető vezeti és az őrparancsnok ellenőrzi. Negyedévenként el kell számolni a szárnyparancsnokságnak. A főzést a tagok által fogadott és fizetett őr főzőnő végzi. Tiszteknek a közgazdálkodásokban nem szabad résztvenniök. A tanalakulatok és a zárt karhatalmi egységek

közétkezést vezetnek; ez abban különbözik a közigazdálkodástól, hogy az ott étkezőknek nem kell alaptőkét befizetniök.

* * *

A csendőrség szervezeti és szolgálati szabályait a Cs—1. „*Szervezeti és szolgálati utasítás a m. kir. csendőrség számára*“ című szolgálati könyv tartalmazza.

A közbiztonsági szolgálatot, a nyomozásokat, nyomozó cselekményeket stb. a csendőr legénység végzi. A tisztek feladata a közbiztonsági szolgálat kezelése felett való örökös, a szolgálatteljesítések ellenőrzése és irányítása, a legénység hivatásszerű kiképzésének vezetése és a katonai fegyelem fenntartása. Külön hangsúlyozza az utasítás, hogy a m. kir. csendőrség tisztjei sem rendőri hatóságnak, sem pedig rendőri közegeknek nem tekinthetők, minek következtében a nyomozásban személyesen és cselekvően részt nem vehetnek és semminemű nyomozati cselekményt nem teljesíthetnek. A legénység ilyen irányú működésének irányítása és ellenőrzése azonban már a tisztek feladata, akiknek joguk van minden olyan közbiztonsági intézkedést vagy cselekményt, amelyet a csendőrség hivatalból teljesíthet, a legénységnek, saját felelősségük mellett, elrendelni.

A szolgálatban álló csendőr minősége kettős: katonai egyénekekkel szemben katonai ör, polgári személyekkel szemben pedig rendőri közegek; mint ilyet, a törvény is e kettős oltalomban részesíti, de viszont kettős felelősséggel is terheli. Az utasítás tételesen felsorolja, hogy a csendőrségnek milyen szolgálatokat kell és milyeneket nem szabad végeznie. Tiltott szolgálatot vagy cselekményt parancsra sem teljesíthet.

A csendőr szolgálati jogai: 1. Figyelmeztetés. 2. Igazoltatás. 3. Kikérdezés. 4. Feljelentés. 5. Elővezetés. 6. Elfogás. 7. Házkutatás és személymotosás. 8. Tárgyak őrizetbe vétele. 9. Megbilincselés. 10. Kényszerítő eszközök alkalmazása és 11. Fegyverhasználat.

A csendőr e jogai széleskörűek, amit az a körülmény indokol, hogy a csendőrijárór rendszerint olyan körülmények között teljesít szolgálatot és gyakran kerül olyan helyzetbe, hogy sem parancsot, sem pedig bírósági vagy hatósági intézkedést nincs módjában kérnie, tehát önállóan kell határoznia és cselekednie. A csendőr széleskörű jogait megnyugtatóan ellensúlyozza, hogy az ellenőrzés éber, a felelősség pedig komoly.

* * *

A magyar csendőrség jóhíret elsősorban a szerencsés alapnak köszönheti, amelyre épült. Másodsorban azonban annak, hogy a magyar embert — főként a földművest — az összes alaptulajdonságai igen alkalmassá teszik a csendőrségi szolgálatra. Fegyelmezettsége mellett parancsolni tud; gyors felfogású, ügyes, becsületes, rátarti, bírja a fáradalmakat, előljáróit tiszteli és szereti. Főként a fegyelmezettsége és a becsületessége közismert; évtizedek mulnak el anélkül, hogy csendőrt valaki megvesztegethetne, pedig ugyancsak sok és nagy kísértésnek van kitéve. Élénk észjárását jellemzi, hogy sok között a kiváló nyomozótehetség; e téren elért eredményeik egyedülállóak, de eredményeiknek az ujságokban való közzététele egyrészt etikai, másrészt gyakorlati okokból meg van tiltva.

* * *

A csendőrség mint életpálya nyugodt, biztos megélhetést biztosít. Az elhelyezés és ruházat mellett a csendőr igen olcsón jut élelmezéshez, illetményei nagyrészt tehát módjában van megtakarítani. A takarékoság egyébként nincs a csendőr elhatározására bízva; elő van írva, hogy rendfokozatonként ki milyen összeget köteles havonta takarékbba tenni. Az előljárók ellenőrzésére csak addig van szükség, amíg az első néhány száz pengő takarékbban van; azután már, akár senki se ellenőrizze, takarékoskodik a csendőr magától is, annál inkább, mert falun amúgy sincsen módjában költekeznie, inni és kártyázni pedig nem lehet. Alig van idősebb csendőr, aki nehányezer pengőt meg ne takarított volna az illetményeiből. Rendszerint földet, házat vásárol vele; a múlt örömeit, mint pl. motorkerékpár stb., nem tulságosan helyeslik az előljárói.

A következő közlemények majd más oldaláról is bemutatják a csendőrt és a csendőrséget.

Pinczés Zoltán